

Nakład wyjściowy pisma nie zaspakajał nadspodziewanego popytu i troskliwy o czytelników i profity swej typografii Wawrzyniec Mitzler de Kolof, drukarz i nakładca pisma, dodrukowywał brakujące numery. Po ukazaniu się numeru 1 z datą 21 marca, już 23 t.m. — przynaglony niewątpliwie przez możnych redaktorów i protegującego przedsięwzięcie króla — podjął wydanie powtórnego jego odbicia i to w znacznie większym nakładzie w stosunku do odbicia z 21 marca, z którego udało mi się odnaleźć zaledwie 2 egzemplarze. I to wydanie okazało się jednak niewystarczające, skoro obok numerów wydania A, którym określam wydanie z 21 (odbicie 1) i z 23 (odbicie 2) marca, ukazał się również pełny komplet numerów wydania B, a nadto 27 numerów wydania C i pojedyncze numery wydania D (2 numery) i E (1 numer).

Na szczegółowy opis numerów poszczególnych wydań i różniących je elementów nie ma tu miejsca. Przedstawiony zostanie w wydaniu bibliografii edycji „Monitora”, opracowanej podobnie do bibliografii edycji „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych”², tylko znacznie obszerniejszej zarówno ze względu na częstotliwość ukazywania się „Monitorów” (dwa razy w tygodniu) i okres jego wydawania (21 lat), jak też na oczywiście konieczne szczegółowe opisy wszystkich powtórzonych numerów, których w samym roczniku 1765 odnaleziono aż 207. W aneksie do rozprawki podam wszakże wykaz przejranych tomów z roku 1765 wraz z informacją o formujących je wydaniach poszczególnych numerów. Tu nakreślę jedynie parę przykładów występujących w poszczególnych wydaniach tych samych numerów różnic.

Najbardziej rzucające się w oczy są najczęściej odmienne elementy zdobnicze, użyte w poszczególnych wydaniach. Przynajmniej winiety i linie ozdobne w tytułach, umieszczane wszakże często, różne od tytułowych, także na ostatnich stronach „Monitorów”. Ale stosunkowo łatwe rozpoznawanie wydań po ozdobnikach w innych od zarejestrowanych tu egzemplarzach nie jest możliwe bez przewidzianych w bibliografii tabel z kompletem użytych w piśmie ozdobników. Zaznaczyć przy tym trzeba, że nie zawsze identyczność winietek tytułowych i linii ozdobnych decyduje o identyczności wydań. W wydaniach A i C numeru 7 mamy na przykład te same ozdobniki, a o odmienności wydań decydują błędy w paginacji jednego z nich, różne kustosze jednej ze stron i parę różnic w pisowni niektórych słów. W kilku wypadkach odmienności wydań lub odbić sygnalizują, występujące lub nie, tytuły artykułów monitorowych. Na przykład tytuł obecny tylko w odbiciu 1 numeru 50 wydania A: *Definicja Widowisk, y ich Historia*. Różnice w pisowni tytułów różnych wydań: *O plebeuszach* w wydaniu A nr. 35

² Por. E. Aleksandrowska, *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne 1770–1777. Monografia bibliograficzna*, Wrocław 1959, s. 1–25, toż wydanie 2 zmienione i poprawione, Warszawa 1999 (właśc. 2000).

i *O plebeiuszach* w wydaniu B. Przypadkowe lub celowe, bo lepiej oddające intencje artykułu, zmiany w mottach: przytoczony na przykład w nr. 27 wydania A cytat z *De arte poetica* Horacjusza: *Hae nugae seria ducunt* [podkreśl. EA], zamiast *docent*, poprawiony zgodnie z oryginałem w wydaniu B, nie wiadomo, czy za zgodą autora. Niekiedy na odmiennosc wydań wskazują jedynie inaczej położone sygnatury drukarskie, odmienne kustosze, różne wielkości czcionek całych artykułów lub ich części, decydujące o różnym rozłożeniu tekstu (szczególnie jaskrawym przykładem jest tu pięć wydań numeru 23, być może specjalnie rozmnożonego ze względu na obywatelską wagę jego treści: o miłości ojczyzny i dobra pospolitego). Zdarzają się też numery, w których odmiennosc wydań lub odbić definiują jedynie odmienna pisownia paru wyrazów (jak w przywołanych wyżej wydaniach A i C numeru 7), parokrotne użycie odmiennych czcionek (s długiego lub krótkiego), czy wreszcie wychwycone w tekście lub w tytule błędy drukarskie (w odbiciu I wydania B numeru 34 podano na przykład w nagłówku: „MONITOT”, w czterech znanych mi egzemplarzach tusząc pomyłkę atramentem).

Konstatacja ostatnia skłania do powrotu do tytułowego problemu rozprawki. Jego rozwiązanie byłoby niemożliwe bez wcześniejszego wskazania na istnienie w obrębie pierwszego rocznika paru lub kilku wydań poszczególnych numerów. Składane z nich tomy, często — jak się wydaje — przypadkowo, uniemożliwiały bowiem korzystanie z przygotowanej przez sumiennego korektora erraty.

Dołączony wykaz zbadanych tomów, z określeniem składających je wydań poszczególnych numerów uzmysławia, że jedynie osiem tomów złożonych zostało w całości z „Monitorów” tego samego wydania. Siedem, w tym parę niepełnych, z wydania A; jeden z wydania B. Zawartość pozostałych ośmiu stanowią wydania różne, z dominacją najliczniejszego wydania A, rzadziej B. W rezultacie, niezorientowany w sytuacji czytelnik, korzystający z tomów z wydaniem B lub B–C, jak też z większą jeszcze ich ilością, konfrontując teksty przeglądanego rocznika z tekstem erraty, przeciera ze zdziwieniem oczy, nie mogąc znaleźć zarejestrowanych tam błędów lub proponowanych poprawek, bądź też ze wskazanymi trzydziestu dwóch odnajdując jedynie parę. Tymczasem świadomość istnienia różnych wydań i ich rozpoznanie pozwala na stwierdzenie, że errata opracowana została na podstawie tekstu numerów wydania A i przeznaczona zarówno dla jego czytelników, jak i — zapewne — dla pracowników typografii Miztlera, w związku z praktyką przedrukowywania poszczególnych „Monitorów”. Wydanie A, zachowane przy tym w największej liczbie numerów, było niewątpliwie wydaniem pierwszym (*editio princeps*), dwa odnalezione numery 1 z datą 21 marca weszły do tomów złożonych wyłącznie z numerów tego wydania. A wydanie B, korygujące kilkakrotnie (w sumie dwadzieścia jeden razy) tekst według erraty — wydaniem wtórnym. Znalezienie w nim dokonanych poprawek nie jest wszakże

również w kilku wypadkach sprawą prostą. W wyniku innego rozłożenia tekstu szukać ich nieraz trzeba na innych od wskazanych stronach i w innych od wskazanych wersach. To samo dotyczy dwóch poprawek w numerze 25 wydania C, jedynym zbieżnym w tej edycji z 21 numerami korygowanymi w erracie. Fakt ten wyznacza wszakże także „Monitorom” tej edycji pozycję wtórną. Wtórność edycji B zdaje się dodatkowo potwierdzać obserwacja opuszczenia dat dziennych (nieaktualnych) w adnotacjach drukarskich kilku numerów (nr. 23, 50, 51, 57, 62) lub w ogóle ich pomijanie (nr. 69, 72). Choć równocześnie w kilku innych numerach tego wydania (nr. 6, 8, 9, 15, 16) pojawiają się adnotacje (bez dat dziennych) na stronach w wydaniu A czystych (nie wypełnionych).

Szczegółowe prześledzenie adnotacji erraty i jej realizacji w wydaniach powtórzonych pozwala nadto na poprawę pomyłki korektora lub zecera w trzech odesłaniach erraty do strony 516, dotyczyły bowiem w rzeczywistości strony 526. Zaskakujące natomiast jest odnalezienie poprawnego zapisu na stronie 598 wydania A, ostatniej korygowanej, a nie poprawienie go w wydaniu B. Sytuacja ta pozwala na wysunięcie pewnych supozycji dotyczących zarówno czasu opracowania erraty, jak i realizacji wydania B. Wydaje się, że errata wydrukowana została tuż przed 21 grudnia, datą ukazania się numeru 76, w skład którego wchodziła korygowana strona 596, i w ostatniej chwili zdążono poprawić błędny zapis przeznaczonego do druku rękopisu. Trudniejsze do wytłumaczenia jest pominięcie w wydaniu B aż jedenastu poprawek, przy równoczesnym wprowadzeniu dwudziestu jeden. Tym bardziej że nie wynika to z kolejności numerów, a w jednym z nich (numerze 66) znalazły się dwie wersje niepoprawione, a jedna skorygowana. Była to wszakże ewidentna pomyłka zecera, zmieniającego „zgubę” na „gzubę”, zauważona zapewne w trakcie sporządzania przedruku. Być może i inne poprawki tego wydania, zwłaszcza równie oczywiste, powstały w sposób analogiczny. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, iż numery wydania B nie uwzględniające erraty złożono przed jej ogłoszeniem, bo wydawano je bynajmniej nie po kolei, a o wyborze kolejnych przedruków decydowało zapewne szczególne zainteresowanie nabywców danym tekstem i wyczerpanie się wydane go nakładu. Znalazły się tam bowiem tak atrakcyjne „Monitory”, jak na przykład numer 49, traktujący o znanych w Warszawie osobach i sytuacjach, z listem niedoszłej „komediantki” M. G[audzickiej]. Czy numer 39 zatytułowany w piśmie *Co Polak to Starosta, co Niemiec to Generał, co Ksiądz to Kanonik*, dowcipnie wyśmiewający ówczesną tytułomanię. Być zresztą może, iż opracowanie erraty podjęto po zauważeniu pomyłek w trakcie realizacji pierwszych przedruków, w celu uniknięcia powielania błędów w dalszych.

Dokumentację rozprawki stanowi Aneks. Podano w nim, obok wcześniej zapowiedzianego wykazu egzemplarzy opracowanych tomów z wskazaniem wydań formujących je numerów, także przedruk *Omyłek drukarskich*, z zachowaniem

pisowni oryginału i oznaczeń lokalizacji. Uzupełniono je nadto wskazaniem nie podanych tam korygowanych numerów oraz poprawkami zaistniałych w wykazie korektora pomyłek, oczywiście w nawiasach graniastych. Opatrzono je także informacją (po →) dotyczącą każdej poprawki o jej wprowadzeniu (+) lub nie (–). Podano też aktualną lokalizację korektur i pomyłek w wydaniach wtórnych, jeśli została zmieniona.

ANEKS

- I. Wykaz egzemplarzy opracowanych tomów Biblioteki Ossolineum (BOs), Biblioteki Instytutu Badań Literackich PAN (BIBL), księgozbioru Elżbiety Aleksandrowskiej (BEA)
1. BIBL sygn. P33 (z B. Convicti Nobili), nr. 1–78, wszystkie wyd. A, nr 1 A1 z 21 III, nr 50 A1;
 2. BOs sygn. Cz-268-II (z B. Branickich w Suchej), nr. 1–78, wszystkie wyd. A, nr 1 A1 (jw.), nr 50 A1;
 3. BOs sygn. Cz-271-II (z B. Branickich w Suchej), nr. 1–78, wszystkie wyd. A, nr 1 A2, nr 50 A2, po k. tyt. na knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 4. BOs sygn. Cz-132-II, nr. 8–78, wszystkie wyd. A, nr 50 A2, na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 5. BOs sygn. Cz-133-II, nr. 1–60, wszystkie wyd. A, nr 1 A2, nr 50 A2;
 6. BOs sygn. Cz-131-II, nr. 26–78, wszystkie wyd. A, nr 50 A2;
 7. BOs sygn. Cz-132-II, nr. 1–33, wszystkie wyd. A, nr 1 A1;
 8. BOs sygn. Cz-134-II, nr. 1–78, nr. 1–17, 75–77 wyd. A, nr 1 A1; nr. 18–19, 21–22, 24–49, 51–74, 78 wyd. B, nr 34 B1; nr. 20, 23, 50 wyd. D;
 9. BIBL sygn. P44, nr. 1–78, wszystkie wyd. B, nr 34 B1, na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 10. BOs sygn. Cz-269-II (z B. Fundacji W. Baworowskiego), nr. 1–78; nr. 1–22, 24–77 wyd. B, nr 34 B1; nr 23 wyd. E; nr 78 wyd. C; na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 11. BEA (z B. Celińskich z Cekowa), nr. 1–78; nr. 1–12, 27–62 wyd. B, nr 34 B1; nr. 13–26 wyd. C; nr. 63–78 wyd. A; na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 12. BOs sygn. Cz-130-II (z B. Fundacji W. Baworowskiego), nr. 1–21, 23–78; nr. 1–21, 23–26 wyd. C; nr. 27–44, 49, 64 wyd. B, nr 34 B2; nr 45–48, 50–78 wyd. A;
 13. BOs sygn. Cz-267-II (sygn. lwowska 10404), nr. 1–78; nr. 1–26 wyd. C, nr. 27–44, 49 wyd. B, nr 34 B2; nr. 45–48, 50–78 wyd. A, nr 50 A2; na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;
 14. BOs sygn. Cz-270-II (z B. Poturzyckiej Dzieduszyckich), nr. 1–57, 59–78; nr. 1–2, 4–6, 8–15, 23–77 wyd. B, nr 34 B1; nr. 3, 7, 16–22, 78 wyd. C;
 15. BOs sygn. Cz-272-II (z B. E. Kuropatnickiego), nr. 1–78; nr. 1–43, 45–78 wyd. A, nr 1 A2, nr 50 A2; nr 44 wyd. B; po k. tyt. na knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;

16. BOs sygn. Cz-417-II (ze zbiorów lwowskich), nr. 1–78; nr. 1–26 wyd. C, nr. 27–44, 49 wyd. B, nr 34 B2; nr. 45–48, 50–78 wyd. A, nr 50 A1; na ostatniej knlb.: OMYŁKI DRUKARSKIE;

II. Omyłki drukarskie

- [nr 25] p.190 v.ult. obie *czytay* sobie → wyd. B+; wyd. C p.191 v.7+; wyd. A–
 [– – –] p.194 v.19 przy swary – – – przywary → wyd. B; wyd. C p.194 v.ult.+; wyd. A–
 [nr 28] p.215 v.10 nie wiedzą – – – nie wiedząc → wyd. B v.11+; wyd. A–
 [nr 29] p.224 v.9 ustwanym – – – ustawnym → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 31] p.237 v.1 patrzy – – – patrzmy → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 37] p.286 v.ult. wchodzących do nas – – – wychodzących od nas → wyd. B–; wyd. A–
 [nr 39] p.300 v.8 ciągnąc – – – ciągną → wyd. B–; wyd. A–
 [nr 40] p.310 v.17 pozor – – – zrzuca pozor → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 43] p.335 v.3 zasłonyły – – – zasłony tey → wyd. B p.334 v.21–; wyd. A–
 [nr 45] p.350 v.18 pastuienie się – – – pastwienie się → wyd. B p.550(sic)+; wyd. A–
 [nr 49] p.379 v.21 poiednym – – – pod iednym → wyd. B v.23 po iednym –; wyd. A–
 [nr 55] p.428 v.8 większa – – – większa część → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 60] p.460 v.8 schoioiwaikz [właśc. schojo iwaiKz] – – – schodzi w kraiu → wyd. B+; wyd. A–
 [– – –] p.463 v.19 wyprowadzeniu – – – wprowadzeniu → wyd. B+; wyd. A–
 [– – –] p.465 v.6 w rządzie – – – w rządnie → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 61] p.469 v.4 zdadzą się – – – zdają się → wyd. B–; wyd. A–
 [– – –] p.470 v.14 opuszczone – – – dopuszczone → wyd. B–; wyd. A–
 [nr 66] p.509 v.24 ostrony – – – ostrożny → wyd. B p.510 v.2–; wyd. A–
 [– – –] p.510 v.2 gzubę – – – zgubę → wyd. B v.7+; wyd. A–
 [– – –] p.510 v.20 stawi – – – stanowi → wyd. B v.ult.; wyd. A–
 [nr 67] p.514 v.8 zdeymowne – – – odiyta → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 68] p.516 [właśc. 526] v.7 sie – – – ssie → wyd. B+; wyd. A–
 [– – –] – – – [– – –] v.7 szuszy – – – suszy → wyd. B+; wyd. A–
 [– – –] – – – [– – –] v.18 muzy – – – mózg → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 70] p.542 v.ult. żardzą się – – – rządzą się → wyd. B+; wyd. A–
 [nr 73] p.570 v.2 swego y – – – iey → wyd. B–; wyd. A–
 [nr 74] p.582 v.1 posiad'a – – – posiada → wyd. B p.581 v.10+; wyd. A–
 [– – –] – – – v.9 niewinnego – – – nic innego → wyd. B p.281 v.10–; wyd. A–
 [nr 75] p.585 v.11 ktor[–] – – – ktora → wyd. B v.1+; wyd. A–
 [– – –] – – – v.12 tyma – – – tym → wyd. B v.1+; wyd. A–
 [nr 76] p.598 v.19 wprowadziła – – – wyprowadziła → wyd. B v.12–; wyd. A+

RÉSUMÉ

Les Errata que l'on trouve dans certains tomes de la publication annuelle «Monitor» de 1765 furent sans doute rajoutés par Józef Epifani Minasowicz qui, des la première parution du périodique, remplissait la fonction de chef-correcteur. Figurant dans 8 volumes sur les 16 que nous avons examinés, *Les Errata* se trouvent soit au début, soit à la fin des volumes, inscrits sur une feuille séparée et accompagnés de propositions de formes correctes. Cependant, les identifier dans les tomes existants n'est pas chose facile. Non que les compétences de Minasowicz puissent être remises en question. La raison en est plutôt que les différents tomes furent constitués de numéros restants à l'imprimerie ou réimprimés *ad hoc*.

Le tirage de départ de «Monitor» étant loin de satisfaire la demande inespérément élevée, l'éditeur, Mitzler de Kolof, soucieux aussi bien de ses lecteurs que de ses bénéfices, décida de réimprimer les numéros manquants. L'inventaire des volumes analysés nous fait comprendre que seuls 8 volumes sont entièrement constitués des numéros d'une même édition; sept autres proviennent de l'édition A et un de l'édition B. Du fait de l'existence d'éditions différentes ainsi que de l'identification de celles-ci, nous en arrivons à conclure que *Les Errata* furent élaborés à base de l'édition A.

La documentation de notre opuscule est présentée dans l'*Annexe* où figure l'inventaire des exemplaires des tomes analysés en provenance de: la Bibliothèque Ossolineum (Bos), la Bibliothèque de l'Institut de Recherches Littéraires de la PAN (BIBL), la collection d'Elżbieta Aleksandrowska (BEA). L'*Annexe* nous renseigne également sur l'édition des numéros constitutifs des différents volumes et contient une reproduction des *Errata* tout en conservant l'écriture originale et les indices de localisation. L'ouvrage complète l'édition originale en mentionnant les numéros soumis à la correction, mais absents des *Errata* d'origine. Il contient également, mises entre crochets, les corrections des erreurs commises dans l'ouvrage original. Qui plus est, il fournit une information (?) portant sur chaque correction et son introduction (+) ou non (-). Enfin, l'auteur met à jour la localisation des corrections et des erreurs réalisées dans les réimpressions, si celle-ci a subi une modification quelconque.